

Inledning

Några principer för den finlandssvenska språkvården

Finlandssvenskan är en varietet av svenskan, inte ett eget språk. Målet för den finlandssvenska språkvården har alltid varit att svenskan i Finland inte ska fjärra sig från sverigesvenskan utan att vi fortsättningsvis ska kunna tala om en enda svenska, trots vissa nationella och regionala skillnader som gör att vi använder det gemensamma språket på lite olika sätt.

I och med att finlandssvenskan återspeglar ett annat samhälle och i viss mån en annan kultur än sverigesvenskan är det klart att finlandssvenskan har och bör få ha vissa särdrag. Vi vill alltså rekommendera ett språk som framför allt i skrift är så nära det sverigesvenska som möjligt, men vi vill inte våldföra oss på hävdvunna finlandssvenska uttryckssätt eller förneka finlandssvenskarnas kulturella identitet, som bland annat tar sig uttryck i finlandismerna.

Existerande juridiska och administrativa termer som är speciella för Finland bör vanligen användas i finländska sammanhang. När nya termer och uttryck skapas eftersträvar man i allmänhet att de i första hand ska följa språkbruket i Sverige. Samtidigt måste man ändå se till att den svenska termen inte i alltför hög grad avviker från den finska. Idealet är naturligtvis att terminologin på både svenska och finska är densamma i såväl Sverige som Finland. Ett nytt vägande skäl för detta är att det i EU:s rättsakter används bara en svenska, som gäller för både Sverige och Finland. Om principerna för juridiskt språk i Finland kan man läsa mer ingående i *Svenskt lagspråk i Finland*, utgiven i flera upplagor av Statsrådets svenska språknämnd.

Målgrupp

Finlandssvensk ordbok riktar sig i första hand till finlandssvenskar och först i andra hand till sverigesvenskar och finnar. En ordbok avsedd för sverigesvenskar och finnar hade krävt utförligare definitioner av uppslagsorden, på ett sätt som inte är ändamålsenligt i en bok skriven för finlandssvenskar. Att finlandssvenskarna är vår primära målgrupp innebär samtidigt att boken har mer normativ än rent deskriptiv karaktär, vilket torde vara till nytta också för finska användare. Vi hoppas i alla fall att också sverigesvenskar kommer att ha glädje och nytta av boken.

Vi har försökt undvika svåra språkvetenskapliga termer för att läsare utan lingvistisk utbildning ska kunna ta del av ordboken utan problem. Vissa elementära språkliga termer har vi dock använt, men vid behov kan man hitta definitionerna på dem i vanliga ordböcker. Några termer som uttryckligen berör finlandssvenskan förklaras nedan, under rubriken terminologi.

Ordurval

Ordboken omfattar drygt 2 550 uppslagsord, inklusive fraser, prepositionsuttryck o.d. De ord och uttryck som ingår är sådana som man kan tänkas hitta i skrivna texter samt relativt etablerade talspråkliga och regionala ord och uttryck. Ordboken omfattar alltså:

- officiella finländska ord och uttryck (t.ex. *egenhandsrätt*)
- svenska ord för finländska företeelser (t.ex. *abiturient*)
- stilistiskt neutrala finlandismer (t.ex. *lekhäck*)
- vardagliga uttryck (t.ex. *klottig*)
- regionala och allmänt spridda dialektfärgade uttryck (t.ex. *ped*)
- ett fåtal väletablerade slangord (t.ex. *fillare*)
- rent finska ord, om de är väletablerade i finlandssvenskan (t.ex. *kiva*).

För utpräglat dialektala ord och uttryck hänvisar vi till *Ordbok över Finlands svenska folkmål*.

Terminologi

Den mest centrala termen vi använder oss av är naturligtvis *finlandism*. Med det avser vi ett ord eller uttryck som bara eller huvudsakligen används i svenskan i Finland eller som i Finland används i en annan betydelse än i Sverige. *Finlandssvenska* syftar på den varietet av svenska som talas och skrivs av finlandssvenskar. Också inom finlandssvenskan finns det i sin tur olika regionala varieteter.

I sin bok *Finlandssvenska* (1917) använder Hugo Bergroth termen *hög-svenska*. Med det avser han ett slags abstrakt svensk språknorm, ett språkligt ideal helt fritt från provinsiella drag. Vi har undvikit den termen och använder för det mesta i stället rätt och slätt *svenska*. Med *svenska* avser vi alltså den svenska utan regional prägel som beskrivs i vanliga ordböcker, i princip detsamma

som *svenskt riksspråk*. Då vi uttryckligen hänvisar till den svenska som talas och skrivs i Sverige, i motsats till den som talas och skrivs i Finland, använder vi termen *sverigesvenska*. Även sverigesvenskan har regionala varieteter, t.ex. sydsvenska.

I språkvårdslitteratur stöter man ofta på termer som *fennicism* och *provinsialism*. Dem har vi inte använt här, men en definition av dem kan ändå vara på sin plats. En *provinsialism* är ett ord eller uttryck som bara eller huvudsakligen används provinsialt eller regionalt i det svenska språkområdet eller som provinsialt eller regionalt används i en annan betydelse än i svenskt riksspråk. En *fennicism* är en finlandism som har uppstått genom inverkan från finskan, antingen genom direkt lån eller genom så kallat översättningslån (puheen- vuoro > taltur).

Läsanvisningar

Frågan om ordboken ska vara beskrivande (deskriptiv) eller rekommenderande (preskriptiv, normativ) har inte varit helt lätt att lösa. Vi har ändå kommit fram till att det med tanke på användarna är bäst med klara rekommendationer i den mån sådana är befogade. Om vi inte ger någon rekommendation alls upplever vi att vi på sätt och vis viker de läsare som vänder sig till ordboken i hopp om att få veta vad som är "rätt" och vad som är "fel". I klara fall har vi därför uttryckligen rekommenderat att man undviker uppslagsordet, dvs. finlandismen, eller undviker att använda det i en viss betydelse eller ett visst sammanhang. Utan att veta i vilken situation en viss finlandism kommer att användas är det emellertid ofta svårt att avgöra om den kan anses vara acceptabel eller inte. För det mesta har vi därför stannat för en beskrivning utifrån vilken läsarna själva kan avgöra om de vill använda finlandismen eller hellre välja det allmänt svenska ordet eller uttrycket.

I de fall då vi inte ger någon direkt rekommendation kan man alltså tolka ordartikeln som information med hjälp av vilken läsaren får veta att uppslagsordet kan uppfattas som främmande, svårbegripligt och ibland till och med löjeväckande eller irriterande av andra personer, främst i Sverige men också i Finland.

Våra rekommendationer i ordboken har vi uttryckt på de sätt som framgår av exemplen nedan. Ofta har vi med hjälp av bara en stilanvisning (t.ex. vard., åld., reg., skämts., vulg.) visat att finlandismen inte är gångbar i t.ex. normal sakprosa.

acku [akko] vard.
kortform av *ackumulator*. Använd hellre
batteri, bilbatteri, startbatteri utom i strikt
tekniska sammanhang då **ackumulator** kan
användas. *Telefonens acku är tom.* sv.: Telefonens
batteri är tomt.; fi. akku

I många fall har vi explicit skrivit ut att vi rekommenderar att man använder något av de föreslagna alternativen, eller att man i mån av möjlighet ska undvika finlandismen i fråga.

aktionär
Använd i stället **aktieägare**.

an efter (som), anefter, aneftersom
Använd hellre **alltefter, allteftersom, efterhand, så småningom, småningom, undan för undan, successivt**. *Vi har beviljats understöd an efter.* sv.: Vi har beviljats understöd efterhand.

Om uppslagsordet är en officiell finländsk term eller liknande har vi skrivit att man bör använda en annan term om man syftar på motsvarigheten i Sverige eller om man vill förklara termen för läsare från Sverige.

andelshandel
i Sverige: **kooperativ affär** fi. osuuskauppa

Uttalsbeteckningar

Vi har gett uttalsanvisningar för uppslagsordet när det inte är självklart hur det ska uttalas, t.ex. om ordet inte uttalas enligt normala svenska uttalsregler. Uttalsbeteckningen kan också ange vilken variant av ett ord som avses (jfr t.ex. *kila*). Vi har använt ett grovt uttalsbeteckningssystem som är lätt att förstå också om man inte är insatt i fonetik. Där det går har vi använt vanliga svenska bokstäver i stället för det internationella fonetiska alfabetet IPA. Längd tecknas för vokaler med kolon (:) och för konsonanter med dubbelteckning. Tryck markeras med apostrof före den betonade stavelsen. Följande tecken kan fordra en kommentar:

- o står för o som i *bo* och *bott*.
- u står för svenskt u-ljud som i *hus* och *buss*. Den skillnad som finns mellan finlandssvenskt och sverigesvenskt u-ljud kommer inte till uttryck i uttalsbeteckningarna.
- å står för å-ljud som i *båt* och *gott*.
- ŋ står för ng-ljud som i *ringa*.
- ʃ står för sje-ljud som i *skjorta* och *garage*.
- tʃ står för det finlandssvenska tje-ljudet (sje-ljud med t-förslag) som i *kyrka*.

Slutord

Ordboken ska alltså i mån av möjlighet ge klart besked om vad som är ”rätt” och vad som är ”fel”. Vi har försökt följa vissa principer, även om vi under arbetets gång har konstaterat att det sällan finns absoluta svar på språkliga frågor. Vi har strävat efter att följa nedanstående principer för vilka finlandismer ordboken ska avråda ifrån, även om läsaren kanske någon gång kommer att hitta uppslagsord där vi har brutit mot våra egna principer.

Finlandismer som vi tycker kan accepteras i stilistiskt neutrala texter är främst

- officiella ord och uttryck och
- ord som fyller en lucka i ordförrådet.

Finlandssvenskar som så önskar kan naturligtvis också använda

- vardagliga ord i deras rätta sammanhang och
- ord som på annat sätt berikar språket.

Däremot vill vi som regel avråda från

- finlandismer med direkt motsvarighet i svenskan
- ord och uttryck som inte förstås om man inte kan finska
- ord som betyder något annat i finlandssvenskan än i svenskan och
- prepositioner, böjningsformer etc. som används annorlunda än i svenskan.

Kategorin 'ord som berikar språket' är svåravgränsad, men till den kan man hänföra ord som känns viktiga för den finlandssvenska identiteten. Speciellt den kategorin visar att de rekommendationer vi ger i ordboken ibland är subjektiva, låt vara att de grundar sig på en större kollektiv erfarenhet av språkvård än vad den genomsnittliga läsaren kan antas ha.

Med ordboken vill vi informera om svenskan så att språkbrukarna själva kan ta ställning till hur de behandlar sitt språk. Verklig språklig frihet är att behärska sitt språk så väl att man kan ha en välgrundad åsikt om varför man uttrycker sig som man gör. Med Hugo Bergroths ord: "Vi kunna någon gång tillåta oss att skriva finländska av princip; men vi få inte göra det av håglöshet, och vi böra inte göra det av okunnighet." I det här sammanhanget vill vi emellertid understryka att den som använder svenska professionellt och offentligt har ett större ansvar för sitt språk och dess utveckling än andra, och därför har all orsak att följa språkvårdens rekommendationer.